

PRIJATELJEV PREGLED SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI V MADŽARŠČINI

(Ob jugoslovansko-madžarskem znanstvenem srečanju v Novem Sadu)

Jugoslovansko-madžarski »naučni skup« (modno učenjaškemu oziroma modno visokozvenečemu nazivu »simpozij« so se na srečo izognili) je organiziral Institut za hungarologijo (ustanovljen febr. 1969). — Tisti trije, za pozno jesen nenavadno sončni dnevi (19.—21. XI. 1970) so bili izbrani ko po srečnem naključju. In bolj ko kadarkoli nova in v mogočnem gradbenem zagonu v višino in tja v brezbrežno ravnino razširjajoča se vojvodinska metropola jim je dajala pokrajinski okvir: dežela preobilih zemeljskih in duhovnih darov, ki se je zapisala v jugoslovansko kulturno zgodovino z nešteto trajnimi vrednotami. In še topla domačnost gostoljubnih prirediteljev, ki se ni kazala samo v zunanjih znamenjih, marveč je izražala humanistično bližino in sproščujočo neposrednost misli (tako v dvorani kot zunaj nje).

Prav je, da pred drugim opozorimo na obsežno in bogato znanstveno dejavnost omenjenega hungarološkega inštituta, ki mu je kljub skromnim in težavnim začetkom nenavadno hitro uspelo, da se je uveljavil doma in onstran meje. Glavna področja, ki jih obsegajo študijski načrti inštituta, so naslednja: proučevanje narečij in književnosti Madžarov, živečih v jugoslovanski državi, raziskovanje jezikovnih odnosov med madžarščino in srbohrvaščino; primerjalna jugoslovansko-madžarska literarna zgodovina; narodopisje; posebej še študij skupnih oziroma vzajemnih kulturnih (književnih) pojavov od najstarejše zgodovine po priselitvi Madžarov dalje. Med pomembna podjetja, pri katerih pripada inštitutu vidna vloga, sodi še priprava velikega sbrskohrvatsko-madžarskega slovarja, katerega zajetni prvi del je izšel letos.

Inštitut izdaja dve redni periodični publikaciji: 1. *A hungarológiai intézet tudományos közleményei* (Znanstvene objave hungarološkega inštituta; prva številka sept. 1969, od letos dalje štirikrat letno) in 2. bibliografijo madžarske jezikoslovne, literarnozgodovinske in kulturnopolitične publicistike, izšle v Jugoslaviji. V dosedanjih treh številkah Znanstvenih objav obravnava slovensko-madžarsko tematiko spis *Vilka Novaka*, posvečen Avgustu Pavlu kot utemeljitelju kulturnih stikov med našim in sosednim narodom (P. Á., a szlovén-

magyar kapcsolatok uttörője, št. 3, julij 1970, str. 78—87). Najpomembnejše v tem prispevku je, da je avtor objavil dele svoje korespondence s szombathelyskim profesorjem in prevajalcem, iz let 1930-41, tj. iz časa, ko je obojestranska posredniška dejavnost obeh dopisnikov rodila dragocene sadove. Iz bibliografije povzemam, da se slovenske »matjaževske« snovi dotika širši prikaz mladega razgledanega folklorista *Andrása Dávida* A Mátyás király alakját idéző délszláv epikus énekhagyományról (Lik Kralja Matjaža v jugoslovanski pripovedni ljudski pesmi, 1. št. Znanstvenih objav, str. 97—124). Isti avtor, katerega delovanje je opazno tudi v vojvodinski madžarski šolskoprosvetni organizaciji, je pisal tudi v zvezi z našim znanim dvojezičnim vprašanjem v prekmurskih šolah (Magyar Szó, 30. dec. 1968). Za proučevalce našega ljudskega pesništva še naslednji bibliografski podatek: *Bertalan Korompay*, Szilágyi és Hajmási históriája a szlovéneknél és a magyar monda eredetkérése (Zgodba o Szilágyiju in Hajmásiju pri Slovencih in vprašanje izvora madžarske pripovedi), Irodalomtörténeti közlemények 1953, str. 218—227. Očitno gre za motiv pobege iz jetništva, pri čemer ujetemu pomaga vladarjeva (sultanova) hči, torej tim. Ariadnin motiv (v našem primeru znana »matjaževska« pesem). O istem motivu pri južnih Slovanih je pisal *Rezső Szegedy* že l. 1915 (v istem akademjskem glasilu).

(In še: Katera institucija se bo odločila, da bo prevzela in vodila (in po možnosti objavljala) spiske slovenskih hungaric in madžarskih slovenic? Študijska knjižnica v Murski Soboti?)

Moram reči, da takrat, ko sem slišal o začetkih delovanja inštituta, nisem pričakoval da se bo tako hitro utrdil in se tako kmalu uvrstil med znanstvene zavode dobrega imena. Tudi s to organizacijsko potezo, da je pripravil srečanje znanstvenikov dveh držav, je inštitut veliko pridobil. Saj ni malo, da so prevzeli pokroviteljstvo vodilni politični (in kulturnopolitični) forumi v Vojvodini, in prav tako ni majhna stvar, da bo poslej vsaki dve leti inštitut izmenjeval organizacijo znanstvenih srečanj z budimpeštanskim akademjskim inštitutom za literarne vede. In pristavim naj, da niti prvo niti drugo ni bilo in ni zgolj enodnevna

manifestacija ali propagandna gesta. Nič čudnega, če se opazovalec konec koncev vpraša (misleč hkrati na to, kako težavno in mukotrpno se porajajo, kaj šele uresničujejo kje drugje, recimo v hipermotorizirani Sloveniji, podobne znanstvenoorganizacijske zamisli), kako je ta in tak razmah mogoč. Sicer pa skrivnosti uspeha niti ni težko razvideti: gre za premišljenost koncepta glede na potrebe in možnosti izvedbe, dalje, za dosledno izvajanje delovnih nalog in podrejanje osebnih veljavnosti občinim nalogam, in ne nazadnje za zavzetost, solidarnost in delovno sklenjenost študijske skupine.

Na novosadskem znanstvenem zborovanju se je zvrstilo preko 20 predavanj, ki so se lotevala analitično, manj teoretsko raznolikih tem s področja literature, likovne umetnosti, kulturne zgodovine, folklorne ipd. Udeleženci, ki so prišli v polnem pomenu besede od vseh strani, so zastopali vse generacije in različne discipline, ki se kakorkoli povezujejo s proučevanjem skupne jugoslovansko-madžarske tematike. Nekaj predavanj zaradi odsotnosti avtorja ni bilo prebranih, tako Vilka Novaka obravnava madžarskih elementov v starem prekmuršem slovstvu. Vsa predavanja bodo objavljena v naslednji številki Znanstvenih objav in po tem bo lahko sledila širša presoja o znanstveni tehtnosti problematike itd.

Moja tema se je glasila *Prvi madžarski (Priatelj) pregled slovenske književnosti* (Egyetemes Irodalomtörténet 1911). Izrabil sem priložnost, da sem uvodoma popravil in dopolnil skrajno pomankljivi prikaz slovensko-madžarskih kulturnih stikov, ki je bil objavljen v zagrebški Enciklopediji Jugoslavije (V; 1962). Opozorilo, da so bili ti stiki obsežnejši in pomembnejši, kot je to znano širši javnosti, sem podprl z najosnovnejšim dokaznim gradivom. Tako npr. članek v Enciklopediji predstavlja obsežno hungaristično publicistiko V. Novaka iz 30-ih let z borimi štirimi naslovi in niti ne najvažnejšimi, ne da bi bilo le z besedo omenjeno, kako široka (blizu 50 bibliografskih enot), ažurna in kompetentna je ta poročevalska dejavnost bila. Omenil sem, da je v naši kulturni javnosti premalo poznano in nezadovoljivo upoštevano prevajalsko posredništvo Pomurske založbe (doslej 12 knjig leposlovnih prevodov iz madžarščine, klasičnih in modernih, poleg tega 16 madžarskih prevodov iz slovenske književnosti) in da si je po vojni na področju madžarskega seznanjanja s slovensko literaturo pridobila posebnih zaslug skupina književ-

nikov okoli novosadske književne revije Hid.

Obravnavanje Prijateljevega pregleda slovenske književnosti, ki je bil pripravljen l. 1903 na prošnjo prof. Asbótha in je bil objavljen šele kakih osem let po nastanku teksta, sem glede na tematski okvir znanstvenega srečanja omejil na dvoje: na historiografski očrt nastajanja obeh verzij in na splošno oceno strokovne in metodične uspelosti madžarsko objavljene variante. Historiografski očrt je bil potreben že zavoljo raznih nejasnosti, ki so nastajale v naši znanstveni publicistiki ob navajanju madžarske objave; zunanji razlog za te nejasnosti je iskati že v tem, ker v Ljubljani madžarska objava ni bila dostopna, poleg tega jih je bilo zelo malo, ki bi se sploh lahko lotili tekstovnih primerjav. Obe varianti pregleda slovenske književnosti sta nastali v l. 1903, prva, obsežnejša, v prvih mesecih, pred Prijateljevim odhodom na študij v Rusijo, druga, skrajšana (po Asbóthovi želji glede na dani obseg enciklopedije) pa v drugi polovici istega leta. Prvo verzijo so prevedli in objavili najprej v ruščini (Slavjanskija Izvestija, 1904-06) in dvakrat v srbohrvaščini (prevedel M. Moskovljevič; prvič iz ruščine ter objavljeno brez 5. poglavja v Prosvetnem glasniku 1906, drugič prevedeno iz nemškega izvirnika in tiskano v knjigi Slovenska književnost 1920, s predgovorom P. Popovića). Druga verzija je objavljena v madžarščini (prev. O. Asbóth, 1911) in z majhnimi razlikami v nemščini (Österreichische Rundschau, 1905).

Zanimiva bi bila primerjalna analiza širše in skrajšane verzije pregleda, vendar bi taka analiza lahko bila prvenstveno namenjena samo dobrim poznavalcem slovenske literarne zgodovine.

V razpravi zastopam mnenje, da sta obe verziji nastali v prenatrjenem tempu, kar je imel v mislih tudi Prijatelj, ko se je v polemičnem zapisu V zatišju (1915) kritično ozrl nanju. Ta prenatrjeni tempo je očiten v koncepciji in v izdelavi. Pri morebitnem urejenem in mirnejšem pisanju pregleda bi se bilo možno izogniti lapsusom in nekaterim poenostavljenim sodbam. Vendar tak zaključek ne zanika veljavne sodbe, da je mladi doktorand (pri 28-ih letih) ponovno dokazal svoj literarno-znanstveni talent in da razen prof. M. Murka pri nas ni bilo človeka, ki bi bil ta čas sposoben, lotiti se tako zahtevnega koncepta.

Očitne so tudi metodične pomanjkljivosti: mladi Prijatelj je premalo poznal madžar-

skega bralca, tj. premalo je upošteval momente, ki pritegujejo pozornost v drugačni kulturni sferi. Pomanjkljivo je, da je v madžarski verziji opustil opozorila na mit Kralja Matjaža, ki v slovenskem ljudskem izročilu pa tudi v umetnem pesništvu zavzema znano važno vlogo. To preseneča tem bolj, ker se je »matjaževske« motivike dovolj široko dotaknil v prvem, neskrajšanem tekstu; celo v kratki verziji, prirejeni za Österreichische Rundschau 1905 pisec vpleta kratek stavek (ki bi mnogo zgovorneje učinkoval v madžarskem tekstu). Škoda, da mladega pisca pregleda na to ni opozoril izkušenejši Asbóth, ki mu je svetoval spremembe prve redakcije in se je nasplošno v korespondenci zelo laskavo izražal o prvem in o drugem tekstu.

Ko je opuščal zares preobširne zunanje podatke prve verzije, je mladi avtor zapadel v nasprotno skrajnost; opustil je namreč številne podatke, ki bi povsem neinformiranemu madžarskemu interesentu nudili elemente splošne informacije. Tako npr. ni omenjena ne Bohoričeva ne Kopitarjeva slovnica, opuščen je o. Hipolit, ni naveden naslov Levstikovega kapitalnega dela Martin Krpan, dana je le splošna karakteristika dela ipd. Na drugi strani je Prijatelj, ki je skop v priznanjih do Vodnika in starejše književnosti, dal svojo besedo polnopravni afirmaciji modernističnih pesnikov, ki so šele prodrli v književnost, posebej še Cankarju in Župančiču.

»Od srede 90-ih let datiramo slov. Moderno. Ta pomeni popolno zmago individualne osebnosti, poleg tega notranje osredotočenosti in v poglavitih. Diletantizem, naslonjen na najboljše vzore, izginja. Predhodniki modernih so: Fran Govekar, Ksaver Meško, Rado Murnik. Prvi je s svojo mladostno naturalistično erotiko (kot Zolajev učenec) osvobodil družbeno zavest filistrske moralistike. Meško je udomačil psihološko smer, Murnik pa obogatil slovenski humor s svežim, osebnim dovtipom. V središču slovenske Moderne se pravzaprav nahaja Ivan Cankar s svojiko drznim pogumom in opajajočo razigranostjo, ki jo navdihujeta veristični potepuški naturalizem in revolucionarna duševna romantika.* Prava pesniška narava, ki se želi umetniško uveljaviti: njegov jezik je poln odtenkov, antitez in paradoksov. Z njim vred preganja filistrstvo (na Baudelairov način) njegov prijatelj Oton Župančič. Cankar je novelist in dramatik, Župančič zgolj lirik, ki dandanes piše najlepše slovenske ver-

ze. Poprej jih je zastiral v sanjavo simbo-
listično obleko, v zadnjem času pa jih
pušča neodete, govori jasno in neredko v
grenkem, plemenitem patosu. Še dva talen-
ta sta dozorela v Moderni, a sta oba zmla-
da umrla: *Dragotin Kette* in *Aleksandrov*.
Oba sta bila učenca francoske razpoložen-
ske šole. Aleksandrov se je pomešal med
ljudstvo in si je z otroškim veseljem priza-
deval, da bi zajel krepko kmečko prepro-
stost, Ketteja pa so se dotaknile Maeter-
linckove mistične peroti. Njegovi soneti
se lahko merijo s Prešernovimi.

V pripovedništvu najdemo mnogokaj, kar
je še v razvoju in še ni dozorelo za sodbo
na tem mestu. Najopaznejši so: *Ivo Šorli*,
ki spretno razvija psihologijo dejanja, in
Zofka Kvedrova, razgibana in sposobna
feljtonistka, ki pa v oblikovnem pogledu
ni dovolj umetniška.«

— Kot omenjeno, širša primerjalna vpra-
šanja v zvezi z obema verzijama pregleda
slovenske književnosti so v predavanju
ostala odprta. Vendar je zaključek, ki ga
je možno izpeljati iz razpravljanja, v svo-
jem jedru jasen: Kljub pomanjkljivostim
je Prijatelj prikaz prispeval bistven delež
k najvažnejšemu, t. j. da je preko vr-
hunskega literarnozgodovinskega podjetja
populariziral slovensko književnost v so-
sedni narodnokulturni sredini.

Bibliografska opomba: Prijatelj je prispe-
vek omenja novosadski profesor *Imre Bori*
v priročniku za gimnazije *Magyar délszlav*
irodalmi kapcsolatok (Madžarsko-jugoslo-
vanske literarne zveze), Novi Sad 1970,
str. 114.

Stefan Barbarič
Filozofska fakulteta Zadar

*Za nemško objavo je P. spremenil formu-
lacijo: *an revolutionierendem Seelenide-
alismus* (Asbóthov svobodni prevod: forra-
dalmi lelki romantika/revolucionarna du-
ševna romantika) v *an sinnlich, träumeri-
scher Schönheit*. — V madž. objavi sta
Kette in Murn »učenca francoske razpolo-
ženjske šole«, za nemško objavo poprav-
ljeno: *Anhänger der modernen Stimmung*.
— Nemški prikaz navaja med novimi no-
velisti že Zbašnjika in Kostanjevca, ki da
sta opazna po svojem podajanju nravi
(»Sittenschilderung«), madž. objava in ro-
kopis v NUK (Ms 973, mapa 10, št. 37) sta
brez teh dveh imen.